

УДК 347.77/.78

М. Ю. ЄФІМЕНКО,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри цивільного права та процесу
факультету № 6 (права та масових комунікацій)
Харківського національного університету внутрішніх справ

БАЗА ДАНИХ ЯК ОБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

На підставі аналізу дефініцій «база даних», «об'єкти інформаційних правовідносин» доводиться, що база даних може розглядатися як об'єкт інформаційних правовідносин. Наголошено, що розгляд бази даних у межах інформаційних правовідносин потребує удосконалення законодавства.

Ключові слова: інформація, база даних, об'єкт інформаційних правовідносин, упорядкування даних.

Yefimenko, M.Y. (2015), "The database as an object of information legal relations" ["Baza danykh yak ob'iekt informatsiinykh pravovidnosyn"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 27–31.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства бази даних стали одним із затребуваних об'єктів у використанні як фізичних, юридичних осіб, так і державою в особі

органів державної влади. Такий стан поширення цього об'єкта виник внаслідок інформатизації суспільства, тобто впровадження електронно-обчислювальної техніки і базованих на ній

інформаційних технологій у різні сфери суспільного життя: економіку, соціальне управління, господарську діяльність тощо [1, с. 10]. База даних, як різновид системи, яка зберігає певну інформацію, в юридичній науці розглядається як об'єкт авторського права. При цьому неоригінальні бази даних у європейських державах отримують правову охорону за режимом «*sui generis*». Позиція авторсько-правової охорони бази даних не підлягає сумніву, проте активний розвиток інформаційних технологій приводить до того, що сучасні електронні бази даних постійно підлягають змінам, оновленням. Як наслідок, статика охорони авторським правом цього об'єкта поширюється лише на принцип розбудови бази даних. У такому разі поза увагою правознавців залишається питання правової охорони змісту бази даних, тобто її інформаційного наповнення. Для подолання такого явища необхідно розглянути базу даних і в аспекті інформаційного права.

Стан дослідження. Питання щодо визначення бази даних як об'єкта інформаційних правовідносин розглядалось у працях І. Л. Бачило, В. М. Брижка, А. Б. Венгерова, В. О. Копилова, Т. А. Костецької, О. В. Кохановської, Є. В. Петрова, Т. М. Слінько, С. О. Сліпченка, В. С. Цимбалюка, С. В. Шевчука, Р. Б. Шишки та інших. Ці науковці вказували на можливість розгляду бази даних як носія інформації, але її співвідношення з об'єктом інформаційних правовідносин установлювалось частково. Тому ця проблематика потребує окремого дослідження.

Мета статті – встановити особливості бази даних як об'єкта інформаційних правовідносин. Досягнення вказаної мети можливе на підставі розгляду категорій «база даних», «об'єкти інформаційних правовідносин». Звернемось до їх аналізу.

Виклад основного матеріалу. База даних є багатоаспектною категорією, зокрема, вона розглядається в інформатиці, економіці та у праві. Для виявлення особливостей бази даних в інформаційних правовідносинах необхідно розглянути технічну характеристику бази даних, що надасть можливість окреслити її значення як виду інформації. В інформатиці базу даних розглядають як організовану сукупність блоків інформаційних елементів, представлених на друкованих носіях, призначених і придатних для оперативного вирішення користуальницьких, службових та інших завдань [2, с. 34]. Цей об'єкт складається з двох елементів – бази та даних. База (англ. *base*) – основні дані або елементи [3, с. 7]. Змістом бази даних є дані. Дбні (англ. *data*) – набір тверджень, фактів, чисел,

лексично і синтаксично взаємозв'язаних між собою [3, с. 10]. Виходячи з указаних технічних дефініцій, можна стверджувати, що база – це сукупність інформаційних блоків, що є носіями інформації, а дані – це інформація, яка систематизована в єдину базу. За технічною характеристикою база даних може містити текстові, чисельні, графічні та інші дані, за формою вона може існувати у вигляді таблиць, запитів, форм, звітів, що зберігаються разом. Стосовно технічної характеристики бази даних необхідно враховувати, що сучасні бази даних (у більшості випадків) мають електронну форму, а їх зміст постійно оновлюється. Для спрощення управління базами даних, змінами і доповненнями даних вводиться система управління базами даних, тобто комплекс мовних і програмних засобів, призначений для створення, введення і спільного використання банку даних багатьма користувачами [4, с. 388]. Аналізуючи вказані технічні характеристики бази даних, можна стверджувати, що база даних – це складний об'єкт, який поєднує базу, дані та програму управління даними.

На складність бази даних вказує у своєму дослідженні й О. І. Яременко. На думку науковця, база даних має такі характеристики: по-перше, база даних – це складні інформаційні об'єкти, які виникають у процесі цілеспрямованої інформаційної діяльності різноманітних суб'єктів; по-друге, в базах даних за певними правилами систематизуються відомості про різні явища, які об'єднуються за принципом однорідності предметної сфери; по-третє, база даних – це сукупність інформації в цифровій формі, оскільки поняття «дані» в інформаційному законодавстві трактується як інформація у формі, придатній для автоматизованої обробки її засобами обчислювальної техніки; по-четверте, інформація в базах даних визначається такими характеристиками, як: упорядкованість, повнота, достовірність, релевантність; по-п'яте, цінність баз даних зберігається за умови постійної актуалізації інформації, яку вони містять; по-шосте, правовідносини, об'єктом яких є база даних, відрізняються особливим суб'єктним складом; по-сьоме, бази даних мають багато спільного з іншими складними інформаційними об'єктами – інформаційними системами, банками даних тощо [5, с. 114]. З указаною думкою можна цілком погодитися та підкреслити, що база даних може виступати об'єктивною формою існування систематизованої інформації. Та цінність бази даних для суб'єктів, що її використовують, виявляється перш за все в її інформаційному навантаженні.

Наприклад, у ст. 2 закону України «Про захист персональних даних» передбачено визначення такого виду баз даних, як база персональних даних – іменована сукупність упорядкованих персональних даних в електронній формі та/або у формі картотек персональних даних [6]. Отже, у цьому випадку база даних є лише формою організації персональних даних, тобто вона виконує інформаційну функцію та може бути співвіднесена із загальною дефініцією інформації, що встановлена ст. 1 закону України «Про інформацію»: інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [7].

Виходячи із законодавчого визначення інформації, можна стверджувати, що база даних може розглядатися як матеріальний носій інформації. Стосовно розгляду бази даних як носія даних у науці сформовані певні погляди. Так, на думку В. В. Коноваленка, база даних – це форма надання даних, до яких можна отримати доступ за допомогою комп'ютерної програми [8, с. 111]; В. М. Брижко розглядає базу даних як сукупність даних, які впорядковані за визначеними правилами, що передбачають загальні принципи у зв'язку з автоматизованою обробкою даних [9, с. 45]. Наведені позиції надають можливість стверджувати, що база даних – це спосіб упорядкування інформації (даних) у довільній або електронній формі. Для бази даних як об'єкта цивільно-правових відносин характерно: по-перше, наявність змісту, тобто структурованої інформації; по-друге, встановлення порядку систематизації даних, до яких можна отримати доступ; по-третє, наявність режиму доступу до даних за допомогою спеціальної пошукової системи. З огляду на це цілком логічно поставити питання про віднесення бази даних до об'єктів інформаційного права. Для отримання обґрунтованої відповіді розглянемо дефініцію «об'єкт інформаційних правовідносин».

Зокрема, М. М. Рассолов до об'єктів прав у інформаційних відносинах відносить різного роду інформаційні ресурси та інформацію, програми, бази даних, друковані твори, наклад газет, книг, журналів, аудіо- та відеовізуальні матеріали, рекламні продукти, самі комп'ютери, інформаційні системи, засоби зв'язку [10, с. 47]. Щодо визначення об'єктів, у зв'язку з якими суб'єкти вступають в інформаційні правовідносини, Л. П. Коваленко наголошує, що це документована інформація, інформаційні продукти й послуги; виключні права; елементи інформаційної безпеки (інформаційні права й свободи особи, стан захищеності особистості, захищеність

інформації, інформаційних ресурсів, інформаційних продуктів тощо); інформаційні технології й засоби їх забезпечення (у тому числі програми для комп'ютерів), інші об'єкти в інформаційній сфері [11, с. 80]. На думку О. А. Баранова, об'єкт інформаційних правовідносин – це матеріальні та нематеріальні блага, що задовольняють потреби й інтереси як суб'єктів даного правовідношення, які діють у рамках своїх юридичних прав та обов'язків, так і інших суб'єктів та виступають у вигляді: інформаційних продуктів, особистих паперів, документів, особистого нематеріального блага, послуг і робіт, а також їх результатів, результатів поведінки та дії в процесі обороту інформації або забезпечення цього обороту [12, с. 63]. Виходячи з вищевикладених наукових позицій, можна стверджувати, що база даних, як інформаційний продукт, може бути віднесена до категорії об'єктів інформаційних правовідносин. Крім того, мета будь-якої бази даних – це задоволення інтересу особи в інформації.

Варто підкреслити, що в юридичній науці постійно висловлюються думки щодо окреслення значення бази даних в інформаційних відносинах. Зокрема, О. А. Корчемкіна вказує, що бази даних – найважливіші структурні компоненти інформаційної системи, що забезпечують її інформаційне наповнення. Науковець визначає базу даних як електронну форму подання систематизованих за заданими критеріями інформаційних ресурсів, пошук і обробка яких здійснюється з використанням спеціальних інформаційно-технологічних засобів. Запропонована характеристика бази даних обумовлює її інформаційну природу, яка і повинна визначати основну спрямованість правового регулювання [13, с. 123]. Отже, правове регулювання відносин з приводу баз даних повинно враховувати інформаційну спрямованість баз даних. Однак на сучасному етапі законодавчі норми не відносять бази даних до інформаційних об'єктів. Так, правова дефініція «база даних» передбачена як у європейському, так і в національному законодавстві у сфері авторського права. У ст. 1 закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено, що база даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації в довільній формі, у тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів [14]. Звернемо увагу, що в законі

України «Про авторське право і суміжні права» встановлено поняття бази даних, яка є результатом творчої праці. Пунктом 17 преамбули директиви 96/9/ЄС «Про правовий захист баз даних» встановлено, що під поняттям «база даних» слід розуміти як таке, що включає літературні, художні, музичні чи інші зібрання творів або зібрання інших матеріалів, таких як тексти, звуки, образи, цифри, факти і дані; воно повинно охоплювати зібрання незалежних робіт, даних чи інших матеріалів, які систематично або методично упорядковані і до яких може бути отримано окремий доступ; це означає, що записи або аудіовізуальні, кінематографічні чи музичні твори як такі не входять до сфери дії цієї Директиви [15]. До об'єктів, що можуть бути включені у базу даних, Директива відносить літературні, художні, музичні та інші зібрання творів або зібрання інших матеріалів, таких як тексти, звуки, образи, цифри, факти і дані. Слід звернути увагу на те, що згідно з Директивою зміст бази даних не обмежується тільки творами, до неї можуть бути включені будь-яка інформація та дані.

Аналізуючи законодавче закріплення визначення «база даних», зазначимо, що законода-

вець охороняє авторським правом систему впорядкованих творів чи даних. Вважаємо, що таке визначення не враховує основної мети бази даних як об'єкта авторського права – оригінальності розташування інформації. Тому можна запропонувати розглядати базу даних у двох аспектах. Перший – це авторсько-правовий аспект, згідно з яким бази даних – це оригінальна система розташування та пошуку інформації (даних), які внесені у базу. Другий аспект – це інформаційний аспект, відповідно до якого база даних – це інформація, дані, які упорядковані в системі бази даних. Безумовно, це є лише пропозицією та спробою знайти співвідношення між критеріями розгляду бази даних в авторському та інформаційному праві.

На підставі проведеного дослідження можна зробити **висновок**, що база даних є багатоаспектною категорією. Вона належить до об'єктів цивільних прав та може розглядатися в авторсько-правовому та інформаційно-правовому аспектах.

Перспективним у подальшому є наукове дослідження питань, пов'язаних із визначенням місця бази даних у системі об'єктів цивільних прав, зокрема інформаційних правовідносин.

Список використаних джерел

1. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / [В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Гриценко та ін.] ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Колужного та П. В. Мельника. – Київ : Знання, 2004. – 274 с.
2. Воройский Ф. С. Информатика. Новый систематизированный толковый словарь : Введение в современные информационные и телекоммуникационные технологии в терминах и фактах / Ф. С. Воройский. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : ФИЗМАТЛИТ, 2003. – 760 с.
3. Козловська Л. С. Короткий тлумачний словник з інформатики та інформаційних систем для економістів / Л. С. Козловська. – Київ : КНЕУ, 2003. – 60 с.
4. Зацеркляний М. М. Основи комп'ютерних технологій для економістів : навч. посіб. / М. М. Зацеркляний, О. Ф. Мельников, В. М. Струков. – Київ : Професіонал, 2006. – 672 с.
5. Яременко О. І. Бази даних як об'єкти правової охорони в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні / О. І. Яременко // Матеріали Міжнародної конференції «Охорона прав інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі: політика, законодавство, практика». – Київ : Фенікс, 2011. – С. 112–116.
6. Про захист персональних даних : закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
7. Про інформацію : закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
8. Коноваленко В. Авторське право та суміжні права: бухгалтеру, керівнику, юристу / Володимир Коноваленко. – Харків : Фактор, 2006. – 476 с.
9. Брижко В. М. Правовий механізм захисту персональних даних : монографія / В. М. Брижко ; за заг. ред. М. Я. Швеця, Р. А. Колужного. – Київ : Парлам. вид-во, 2003. – 120 с.
10. Рассолов М. М. Информационное право : учеб. пособие / М. М. Рассолов. – М. : Юрист, 1999. – 400 с.
11. Коваленко Л. П. Об'єкт інформаційних правовідносин / Л. П. Коваленко // Право і Безпека. – 2012. – № 5 (47). – С. 78–83.
12. Баранов О. А. Об'єкт правовідносин в інформаційному праві / О. А. Баранов // Інформація і право. – 2013. – № 3 (9). – С. 58–63.
13. Корчемкина О. А. Понятие и признаки базы данных как объекта права / О. А. Корчемкина // Российский юридический журнал. – 2012. – № 1 (82). – С. 120–124.
14. Про авторське право і суміжні права : закон України від 23 груд. 1993 р. № 3792-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
15. Про правовий захист баз даних : директива 96/9/ЄС Європейського парламенту та Ради від 11 берез. 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241.

Надійшла до редколегії 18.11.2015

ЕФИМЕНКО М. Ю. БАЗА ДАННЫХ КАК ОБЪЕКТ ИНФОРМАЦИОННЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

На основании анализа дефиниций «база данных», «объекты информационных правоотношений» доказывается, что база данных может рассматриваться как объект информационных правоотношений. Отмечено, что определение базы данных в рамках информационных правоотношений требует усовершенствования законодательства.

Ключевые слова: информация, база данных, объект информационных правоотношений, упорядочение данных.

YEFIMENKO M. Y. THE DATABASE AS AN OBJECT OF INFORMATION LEGAL RELATIONS

The relevance of the article is due to the fact that at the modern stage of society's development the databases have become one of the demanded objects being used both by individuals, legal entities and the state through the public authorities. Databases are the subject of copyright protection that can not be doubted, but active development of information technologies leads to the fact that modern electronic databases are constantly subject to change, update. As a result, the static of protection of copyright of the object extends only to the principle of building the database. In that case, the issue of legal protection of database content, i.e. its information filling is out of lawyers' sight.

The article's objective – is to establish the features of a database as the object of information legal relations. This objective is achieved under the consideration of the categories of «database», «objects of information legal relations».

According to the research, the author has offered to consider the database as a multifaceted category. It belongs to the objects of civil rights and could be considered within copyright and legal, information and legal aspects. According to the copyright and legal aspect the database – is the original system of location and search of information (data) that is listed in the database. The second aspect – is the information aspect, under which the database – is the information, data organized within the system of the database.

Keywords: information, database, object of information relations, data ordering.
